

Заповед № 1691/ 14.09.2017 г.

В сила от: 15.09.2017 г.

УТВЪРЖДАВАМ

ДИРЕКТОР:

(инж. М. ПАВЛОВА)

ПРОГРАМА

ЗА

ПРЕВЕНЦИЯ И ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НА ТОРМОЗА В

УЧИЛИЩЕ МЕЖДУ УЧЕНИЦИТЕ

В НПГПТО „М. В. ЛОМОНОСОВ“

**ПРОГРАМАТА Е ОБСЪДЕНА И ПРИЕТА НА ПЕДАГОГИЧЕСКИ СЪВЕТ -
ПРОТОКОЛ №13/ 12.09.2017 Г.**

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Настоящата програма е разработена на основание заповед № РД 09-611/18.05.2012 г. на Министъра на образованието, младежта и науката, с която се утвърждава Механизъм за противодействие на училищния тормоз между децата и учениците в училище. Така зададената от МОН рамка, се базира на опита на други европейски държави, които са постигнали ефективни резултати и се основава и на резултати от пилотен проект на МОМН, с партньорството на УНИЦЕФ, ДАЗД, Столична община и Дружество на психолозите през 2007–2008 г.

Училищна програма е разработена на основа посочения механизъм, както и на проекта „Училище без насилие“. Проектът „Училище без насилие“ е българският вариант на най-ефективната „анти-булинг“ програма в света – тази на норвежкия психолог Дан Олвеус. „Анти-булинг“ се наричат програмите, насочени срещу насилието и най-вече срещу тормоза в училище. Основната идея на тази програма е, че е невъзможно да се справим с тормоза между децата в училище, без обединените усилия на родители, учители, деца и обществото като цяло. Това обаче става на принципите на строги норми и ограничаване на неприемливото поведение на децата, чрез последователност в прилагането на ненаказателни и нефизически санкции за нарушаването на правилата и чрез активно включване на възрастните в ролята им на авторитети и ролеви модели.

В България, тази програма стартира през лятото на 2007 г. с финансовата помощ и по инициатива на УНИЦЕФ, с подкрепата на Софийска община, ДАЗД и министерството на образованието. От началото на 2009 г. УНИЦЕФ предостави ръководството на проекта изцяло на Дружеството на психолозите в България.

Негативната тенденция на нарастване на насилието в обществен мащаб и в частност нарастващото насилие и тормоз между учениците в училище, налагат да се вземат неотложни мерки за ограничаването на това явление.

Нашата училищна програма защитава идеята, че можем да се справим с тормоза между децата в училище, само с общите усилия и съвместната работа на всички учители и служители в НППТО „М.В.Ломоносов“, родителите, учениците и всички отговорни институции.

2. ИЗЯСНЯВАНЕ НА ОСНОВНИТЕ ПОНЯТИЯ НАСИЛИЕ И ТОРМОЗ

В допълнителната разпоредба на Правилника за прилагане на Закона за закрила на детето се посочва следната дефиниция на насилието в двете му форми: физическо насилие е „причиняване на телесна повреда, включително причиняване на болка или страдание без разстройство на здравето“, а психическо насилие „са всички действия, които могат да имат вредно въздействие върху психичното здраве и развитие на детето като подценяване, подигравателно отношение, заплаха, дискриминация“.

В утвърдения от Министъра на образованието, младежта и науката: "МЕХАНИЗЪМ ЗА ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НА УЧИЛИЩНИЯ ТОРМОЗ МЕЖДУ ДЕЦАТА И УЧЕНИЦИТЕ В УЧИЛИЩЕ" са дадени определения на видовете тормоз. Посочени са начините за разпознаване на физическото и психическото насилие и са разгледани различните роли на децата, наблюдаващи или участващи в тези видове поведение:

"Ключови" в разбирането за тормоза са следите характеристики на това поведение:

1. Злонамерена проява, която има за цел да нарани или унижи дете;
2. Извършва се от позиция на силата, като едната страна използва доминиращата си позиция, за да нарани другата физически или психически, да я унизи или изолира от социалния живот;
3. Повтаря се многократно във времето, а не е еднократен и изолиран акт на агресия.

Тормозът може да се състои от преки нападения (удряне, заплаха или принуда, дразнене, подигравка, наричане с обидни прякори, сексуални забележки, открадване или повреждане на лични вещи) или да бъде по-рафиниран, непряк (например разпространяване на слухове или насърчаване на другите да отхвърлят или изключат някого от приятелската среда). Проявите на тормоз могат да бъдат разделени на следните основни групи:

Физически тормоз – блъскане, щипане, разрушаване, удряне, нанасяне на болка, спъване, затваряне в някое помещение. Физическият тормоз е формата, която възрастните най-често забелязват и затова често мерките за справяне обикновено са насочени именно към нея. Психическият и социалният тормоз по-трудно могат да бъдат установени, тъй като те не са така видими, а и децата от своя страна нямат нагласата да споделят с възрастните за своите преживявания.

Вербален тормоз – подмятания, подигравки, унижение, заплахи, обиди;

Психичен тормоз – подмятане, подиграване, закачане, омаловажаване, заплахи, изнудване, повреждане на имущество, кражба и върляне на вещи, заплашителни погледи, неприятелско следене;

Социален тормоз – избягване, игнориране, изключване от дейността, одумване и разпространение на зловни слухове, натиск върху другите да не влизат в приятелски отношения с децата, обект на тормоз, изолиране

В много случаи социалният и психическият тормоз, като обидните думи и прякори, социалното изолиране и други се подценяват и считат за нормална част от процеса на социализация и израстване на децата. Тормозът, независимо от това как се упражнява, е деструктивен и опасен вид насилие.

Следователно усилията за справяне с насилието от деца над деца в училище трябва да бъдат насочени към всички проявления на това явление, а не само към неговите физически форми.

Разпознаването на физическото насилие включва следните физически и поведенчески показатели:

- различни по вид и цвят натъртвания, включително синини, постоянни или чести червени петна, включително от пръсти, насинени очи, следи от ухапване;
- неправдоподобни или объркани обяснения за травмите, включително едностранни отговори;
- безпокойство и крайности в поведението - от агресивност до пасивност;
- лоша представа за себе си - децата смятат, че са заслужили насилието;
- прекалена отстъпчивост на детето и оставяне без протест да се прави каквото и да било с него;
- влошаване на здравословното състояние, което включва прилошавания, главоболие, отпадналост;
- влошаване на успеха и чести отсъствия от училище;
- чести отсъствия от определени часове, например физическо.

Разпознаването на психическото насилие включва следните физически и поведенчески показатели:

- детето може да стане затворено и изолирано, да не желае да контактува с връстниците си;
- агресивно поведение и/или поведение, насочено към привличане на вниманието, упорито непослушание, самонараняване;
- внезапни избухвания, които са необичайни за възрастта или нивото на развитие на детето;
- бягане и криене, включително зачестили бягства от училище;
- загуба на доверие, неучастие в общите занимания в училище, ниска самооценка;
- употреба на алкохол, медикаменти, самозанемаряване (постоянно обличане на едни същи дрехи или отказ да сресва косата си);
- психосоматични симптоми.

Тормозът може да бъде реален или виртуален. Бурното развитие на електронните комуникации през последните години доведе до нарастване на проявите на насилие, които се извършват чрез интернет или мобилен телефон. Тук спада разпространяването на:

- обидни, заплашителни и подигравателни текстови съобщения по мобилен телефон, електронна поща, Skype или Facebook;
- разпространяване на материали, които уронват достойнството на детето или го унижават;
- снимането на детето с мобилен телефон и свободното разпространяване на снимки или видео в интернет или други канали без негово съгласие, на слухове, клюки и заплахи в социалните мрежи, крадене на самоличност и др.

Един от признаците, че дете може би е жертва на кибертормоз е рязката смяна на настроението и поведението му при използване на интернет или получаване на обаждане по мобилен телефон - напр. детето става мълчаливо и боязливо.

В ситуациите на тормоз могат да бъдат въввлечени много деца, като ролите могат да се разделят по следния начин:

- мъчител (агресор) – инициатор и изпълнител, който кани другите да се присъединят, лидер, който измисля нови начини за издевателство;
- помощник на мъчителя – помага с цел да получи одобрението на мъчителя, присъединява се към тормоза, когато вече е започнал; подкрепящ мъчителя – винаги присъства, дори да не се намесва активно; присмива се на жертвата, окуражава мъчителя, приканва другите да се забавляват;
- защитник на жертвата – опитва се да каже на другите да спрат, вика за помощ, защитава или насърчава жертвата;
- страничен наблюдател – стои настрана, преструва се, че не забелязва, не взема страна и не прави нищо;
- жертвата -- обект на тормоза.

Има и малка група деца, които са едновременно и насилници и насилвани. Обикновено такива деца са тормозени от някой „по-силен“, а те реагират като тормозят някой по-слаб от тях.

За ефективното справяне с насилието и тормоза от изключително значение е да се повлияе и промени поведението на всяко дете, а не да се съсредоточат усилията само върху преките извършители и потърпевши. Начините и подходите за това са различни, но те са неделима част от общата стратегия за справяне с явлението. (Дословното цитиране на посочения документ е с цел да се избегне дискусията относно понятийния апарат и различните тълкувания на термините).

3. ЦЕЛИ НА ДЕЙНОСТТА, СВЪРЗАНА С ПРЕВЕНЦИЯТА И ПРОТИВОДЕЙСТВИЕТО НА ТОРМОЗА В УЧИЛИЩЕ:

- 3.1. Осъзнаване на проблема с насилието и тормоза в училището.
- 3.2. Създаване и утвърждаване на обща ценностна система и ясни правила за превенция на тормоза между учениците.
- 3.3. Изграждане на работеща система от дейности за справяне в случаите на тормоз в училище.
- 3.4. Реално включване на всички ученици в договарянето на тази система.
- 3.5. Осигуряване на подкрепяща училището среда, като се включат в дейностите родителите, местни власти, отговорни институции и организации, ангажирани с решаването на проблема с насилието и тормоза в училище.

4. ДЕЙНОСТИ ЗА ПРЕВЕНЦИЯ НА ТОРМОЗА В УЧИЛИЩЕ

4.1. Създаване на Координационен съвет, който има делегирани отговорности за планиране, проследяване и координиране на усилията за справяне с тормоза. Съветът се ръководи от заместник-директор и включва педагогическия съветник, учители, избрани на Педагогически съвет, служители и родители.

4.2. Разработване и въвеждане на превантивни мерки за предотвратяване и противодействие на тормоза в училище. Превенцията на тормоза включва комплекс от мерки, които най-общо имат за цел ограничаване и/или елиминиране на предпоставките и рисковите фактори, допринасящи за насилието. Превантивните мерки в училище трябва да започнат задължително с оценка на проблема с насилието, както и с определяне на елементите

4.3. Осъзнаване и оценка на проблема. Оценката на проблема изисква да се даде отговор на следните въпроси: Осъзнава ли се проблемът и какво се знае за него? Кои видове и какви форми на тормоз има в училището? Колко често те се проявяват? Къде са местата, на които най-често се случват? Кои са участниците?

5. ОСНОВНИ ПРЕВАНТИВНИ МЕРКИ ЗА ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НА ТОРМОЗА В УЧИЛИЩЕ

Комплексът от превантивни мерки се планира на три нива – класна стая (паралелка), училище, общност.

5.1. Дейности на ниво клас (класна стая).

В началото и в края на всяка учебна година учениците попълват анкета, като въпросите могат да се актуализират и допълват, според това кой вид тормоз е най-характерен за НПГПТО „М.В.Ломоносов“.

След като анализира заедно с учениците резултатите от попълването на въпросника, класният ръководител помага на децата да си изяснят какво е тормозът, какви видове тормоз съществуват, как да постъпи дете, което участва или наблюдава тормоз, какво е емпатия, толерантност и т.н.

Всеки класен ръководител в един или в два часа на класа да подпомогне и да стимулира децата да създадат собствени правила за поведение. При договаряне на правилата, учителят може да подскаже такива точки в правилника за класа като: всеки има право да каже какво мисли, всеки има право да бъде изслушван, мненията не се омаловажават и т.н. Всяка дискусия трябва да започне с договаряне на правилата за работа.

Всеки клас изработва общи правила на поведение и договаряне на процедура, в случай на нарушаване на правилата. Въпреки, че това са дейности на ниво класна стая, в тях могат да участват освен класните ръководители и поканени за целта родители.

5.2. Дейности на ниво училище

В началото на учебната година се провежда анкета сред учителите. Член на Координационния съвет обобщава отговорите на учителите. Общата оценка от анкетите сред учениците и сред учителите се докладва на Педагогическия съвет от председателя на Координационния съвет. След запознаване с направената оценка, се предприемат конкретните мерки за справяне със ситуацията:

- Изработване на План за противодействие на училищния тормоз. Този план се ревизира и актуализира всяка година и се изготвя от координационния съвет.

- Обобщаване на всички предложения за правила на поведение, направени от класовете и формулиране на общоучилищни ценности и правила, както и на общи процедури за спазването им.

- Договаряне на единен механизъм, включително разписани ясни отговорности, за реагиране при всяка проява на тормоз и насилие;

- Подобряване на системата от дежурства с оглед обхващане на местата, в които на етапа на оценка е установено, че се извършва тормоза;

- Подобряване на системата за съобщаване на случаи на тормоз, като всички ученици се информират за различните начини - уведомяване на класния ръководител, на директора или педагогическия съветник, когато не се търси конфиденциалност, анонимно търсене на помощ на тел: 116, 111 сайтове в интернетa за взаимопомощ или консултация със специалист.

- Включване на експерти, родителите и самите ученици в процеса на създаване и реализирането на всички интервенции;

- Използване на подхода за работа с връстници (peer education), които трябва да станат естествените помощници при реализирането на всички видове интервенции, както по отношение на децата, които са обект на тормоз, така и по отношение на децата, които упражняват насилие

- Повишаване квалификацията на учителите за работа с програмата, включително реализиране на специализирани тренинги за определени категории от работещите в училище за справяне с критични ситуации и други.

- Осигуряване на реални партньорства с външни на училището служби, организации и специалисти.

5.3. Родителско съдействие

На първата родителска среща в началото на всяка учебна година се избира родителски актив, който да участва активно в дейностите на превенция и противодействие на тормоза в училище.

6. ДЕЙСТВИЯ И ПРОЦЕДУРИ В СИТУАЦИИ НА ТОРМОЗ

Преди да предприемат действия, учителите определят нивото на тормоз във всяка конкретна ситуация. Необходимо е още при най-малките сигнали и съмнения за тормоз да се предприемат стъпки, за да се предотврати ескалация на насилието и да се изпрати ясно послание, че **ТАКОВА ПОВЕДЕНИЕ НЯМА ДА БЪДЕ ТОЛЕРИРАНО!!!**

6.1. Основни действия в ситуации на тормоз

При еднократно нарушаване на правилата следва прекратяване на ситуацията от страна на учителя.

При повтаряне на едни и същи нарушения на правилата се провежда разговор на класния ръководител и педагогическия съветник с родителите на участниците в конфликтната ситуация.

При сериозно нарушаване на правилата – злоупотреба със сила, както и при екстремни ситуации, в които съществува опасност за живота и здравето, телесния интегритет, както на детето-жертва, така и на детето-извършител, се провежда разговор на педагогическия съветник с родителите на детето-извършител, който да ги насочи към местната комисия за борба с противообществените прояви на малолетни и непълнолетни, полицията или Отдел за защита на детето.

6.2. Признаци за диагностициране степента на тормоз.

Ако децата се закачат, бутат или блъскат или си разменят шеги, като при това се смеят, разменят си ролите и позициите и никое от тях няма видимо доминиращо положение, а околните не им обръщат особено внимание, то най-вероятно става дума за игра.

Ако едно от децата е видимо напрегнато, не се усмихва, опитва се да се махне, ако ролите не се сменят, а другото дете е в постоянно доминираща позиция и това поведение привлича вниманието на околните, то най-вероятно става дума за тормоз.

Ако се касае просто за приятелска игра, учителят може да се намеси, за да предупреди децата да внимават да не се наранят. Ако обаче наблюдаваното поведение може да бъде определено като тормоз, е необходимо да се предприемат следните стъпки:

- В случай на физически тормоз децата трябва да бъдат разделени и да се прекрати физическият контакт между тях незабавно.

- Не трябва веднага да се разпитва за случилото се, да се обсъждат причините за насилието или да се изяснява ситуацията. Важното е учителят ясно да обяви пред всички, че това е насилие и то е недопустимо поведение. В този момент не е добре да се разпитва за подробности и детето, което е потърпевшо, особено в присъствието на насилника и други деца, защото това може да урони неговото достойнство.

6.3. Реакции спрямо децата, които са упражнили тормоз.

Когато става въпрос за първа проява, която не е тежка по отношение на нанесената вреда, може да се приложи подходът за възстановяване на щетата или да се наложи друга предварително съгласувана мярка. Този подход изисква време и по-задълбочен разговор от страна на класния ръководител с детето, което е извършило насилие, за да му се помогне да разбере какви са последствията от неговата постъпка. Не е желателно ученикът да се изслушва съвместно с потърпевшия ученик. Важно е учителят със спокоен и умерен тон, както и с държанието си, да покаже ясно, че проблемът е в начина на поведение, а не в личността на самия ученик, и че се действа с оглед отново да се възстановят ценностите, към които цялото училище се придържа, а не за да бъде наказан. Този принцип подчертава поемането на отговорност за неприемливо поведение и за позитивно решаване на проблема. Ключов момент във възстановяването на щетата е, че класният ръководител разговаря с ученика, а ученикът сам избира и решава как ще поправи грешката си, с което отново ще се възстанови нарушената ценност. С това негово решение трябва да се съгласи и ученикът, който е бил потърпевш от тормоза. След изясняване на ситуацията и постигане на договорка, класният ръководител за определен период от време може да проследява поведението на учениците и да дава обратна връзка. Класният ръководител може да потърси съдействие и от другите учители, които също да проследяват поведението на децата и да реагират своевременно.

При сериозно нарушаване на правилата педагогическият съветник насочва детето насилник и неговото семейство към центрове за превенция и консултативни кабинети към местните комисии за БППМН, центрове за обществена подкрепа, комплекс за социални услуги, общински съвети по наркотичните вещества и др

6.4. Реакции спрямо дете, което е обект на тормоз.

Работата с деца, които са обект на тормоз, трябва да бъде насочена към формиране у тях на умения за справяне с подобно поведение. Важно е класният ръководител да поговори с детето, по възможност още същия ден (или веднага след като е разбрал за случая, ако се касае за ситуация, за която е научил случайно) и да разбере какво точно се е случило. Ако е необходимо, отделни факти могат допълнително и дискретно да бъдат проучени. Погрешно е открито и публично пред другите деца да се оказва подкрепа на потърпевшото дете, защото това допълнително ще урони достойнството на детето пред неговите връстниците. Необходимо е да се подчертае поверителността на разговора, като се спомене кои ще бъдат уведомени за случилото се. Детето трябва да почувства доверие и сигурност за споделяне, което е особено важно, ако насилието се повтори. Може да му се предложи да поговори с училищния психолог. Никога не трябва да се предлага среща между дете, жертва на насилие и неговия мъчител с цел да се помирят и да се разберат. Такива срещи могат да доведат до неблагоприятни последици. Необходимо е класният ръководител да наблюдава детето в следващите дни, за да се увери как се чувства и при необходимост отново да разговаря с него.

6.5. Реакции, спрямо наблюдателите.

Не се отстраняват наблюдателите, когато се прекратява или управлява ситуация на тормоз като всички, които са били там да видят какво се прави съгласно правилата на училището. Изтъкват се и се поощряват тези, които са се намесили в защита ценностите на училището. На останалите се споделя очакването да направят същото, ако се случи в бъдещето.

6.6. Включване на родителите

При всички случаи на тормоз в училище родителите на участниците се уведомяват от класния ръководител както за случилото се, така и за предприетите от училището действия за разрешаване на ситуацията.

В разговора е важно да се акцентира върху необходимостта родителите да не критикуват другото дете, а да се опитат да погледнат на ситуацията през погледа на другата страна. Класния ръководител при разговора с родителите търпеливо ги убеждава, че критиките, обидите и negliжирането на другото дете от тяхна страна само ще задълбочат конфликта.

Разговорът се провежда на подходящо място, в партньорски взаимоотношения, като се зачита и уважава гледната точка на родителите и се избягва дидактичния тон от страна на учителите.

При разговора трябва да се постигат конкретни договорки кой какво може да предприеме и какво се очаква като резултат.

Учителят може да насочи родителите за консултация с педагогическия съветник или друг специалист, както и да даде информация като интернет адреси, телефони на институции, заглавия на подходящи книги и т.н.

7. РЕСУРСНА ОБЕЗПЕЧЕНОСТ

Училищното ръководство осигурява:

- Обучение за учителите.
- Изграждане на механизми за взаимодействие с различни институции.
- Осигуряване на подкрепяща мрежа от специалисти в училище, които да удържат ситуации на тормоз в училището.